

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSESZET- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR

TDK-DOLGOZAT

SZÍNHÁZ AKKOR ÉS MOST, AVAGY LUDOVICO
GRITTI UTÓÉLETE

Szeged, 2025.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
1. Az elfeledett főhős: Ludovico Gritti	4
2. A Gritti-játék „keletkezése”	6
3. Szigligeti történelmi drámája, a Gritti	9
3.1 . Szigligeti Ede.....	9
3.2. A drámai alaphelyzet	10
3.3. A valóság és a fikció peremén	13
4. Vízkereszti Gritti, avagy a bőrre menő játék.....	19
4.1. „Mire pitymallani kezd, a keselyek lakmároznak belőled!”	19
4.2. A Pitymalló Kesely Gritti-drámájának keletkezéstörténete.....	20
4.3. A történeti források	21
4.4. A Vízkereszti Gritti-dráma cselekménye	22
4.5. A bőrre menő játék.....	24
Összegzés	26
Irodalomjegyzék.....	28

Bevezetés

Ludovico Gritti (1480–1534) neve ma már keveseknek cseng ismerősen, azt pedig még kevesebben tudják róla, hogy a 16. században milyen fontos és befolyásos embernek számított. Szoros kapcsolatot alakított ki az Oszmán Birodalom vezetőivel, részt vett a magyarországi tárgyalásokon, sőt még Magyarország kormányzójának is kinevezték. Ennek ellenére, ha megkérdeznénk az utca emberét, hogy Magyarországnak hány kormányzója volt, Grittié aligha szerepelne Hunyadi János, Kossuth Lajos és Horthy Miklós neve mellett.

Az utókor mégis felfigyelt Gritti személyére, amely a mai napig jelen van az irodalmi életben: elbeszélések, versek, drámák íródnak róla. A 19. században, és a 21. században is többször visszanyúltak az ő történetéhez. 1821-ben Horvát Endre írt elbeszélő költeményt *Gritti Lajos* címmel, majd 1857-ben Tompa Mihálynak jelent meg *Két Ártándi* címmel költeménye, valamint egy kortárs szerzőnek, Jahoda Sándornak, 2024-ben jelent meg *Gritti elszállt* címen egy alkotása. Gritti emellett a színpadon is megtalálta a helyét, két művel legalábbis biztosan.

A 19. században Szigligeti Ede (1814 – 1878) írt romantikus történelmi drámát, *Gritti* címmel, amely minden bizonnyal elsöprő sikert arathatott¹, ugyanis a két főszereplőt, Grittit és szeretőjét, Gertrúdot a korszak legnevesebb színészei alakították, Egressy Gábor és Laborfalvi Róza. Szigligeti Edére, bár saját korának igen produktív szerzője és a Nemzeti Színház alapítótagja volt, a tudományos élet mégsem fordított elég figyelmet. Munkásságával kapcsolatban nem íródtak olyan művek, amelyek átfogó képet adnának életéről, szakmai eredményeiről. Kevesen mondhatják el magukról, hogy ismerik Szigligeti összes alkotását. Egyedül Rakodczay Pál (1856–1921), Szigligeti tanítványa igyekezett emléket állítani neki *Szigligeti Ede élete és költészete* (1901) című monográfiájában.

Szigligeti darabja után a másik színdarab nem is olyan régen, 2022-ben jelent meg. Egy kortárs szerzőpáros, Győrei Zsolt és Schlachtovszky Csaba *Vízkereszti Gritti, avagy a bőrre menő játék* című drámája, amely a 16. századi Szerémi György *Magyarország romlásáról* című művében leírt 1532-es farsangi mulatságot dolgozza fel, egy komédia keretén belül. A szerzőpárossal 2024 nyarán volt szerencsém személyesen találkozni és interjút készíteni, amelynek során kérdeztem őket a darab keletkezési hátteréről, forrásaikról, és a darab fogadtatására is kitértünk. A dolgozatomban ezeket az információkat is igyekszem felhasználni és megosztani. A dolgozat

¹ SZIGLIGETI Ede, *Gritti*, Budapest, 1913.

tehát a két Gritti témájú színpadi darabot fogja tárgyalni, a fentebb felsorolt epikus és lírai költeményeket (Horvát, Tompa, Jahoda) nem vizsgálja.

A két színdarabot összekötő elem maga a főhős, Ludovico Gritti személye. Ahogyan Ludovico Gritti neve, úgy ezek a drámai alkotások is perifériára szorultak. A színpadi feldolgozások témájával kapcsolatban kifejezetten sok irányba el lehet menni, dolgozatom terjedelmi határa viszont meggátolja, hogy mindent kifejtsek, ezért leginkább a három szerző forráshasználatára koncentrálok. A két dráma ellentétesen dolgozza fel tetteit, Szigligetinél sokkal inkább egy drámai karakterről beszélhetünk, míg Győrei és Schlachtovszky komédiájában egy komikus figura Gritti. A szerzők eltérően nyúltak még a történelmi tényekhez is, másképp kezelték a megszerzett információkat. Szigligeti Ede annak ellenére, hogy történelmi kontextusba helyezte drámáját, elrugaszkodott a tényektől, és egy fiktív történetet alkotott. Míg a kortárs szerzőpáros a rendelkezésre álló források segítségével keretet ad a Gritti-játéknak, saját invenciójukkal töltik ki a történelmileg hézagos részeket. Ez persze nem azt jelenti, hogy pusztán dramatizálják a prózai forrást, hiszen a szövegvilág egészét ők alkotják meg, csupán arról van szó, hogy a források ismeretében könnyebben érthető a darab.

Dolgozatomban azt vizsgálom, hogy milyen sokszínűen lehet megközelíteni Ludovico Gritti történetét. Kutatásom során pedig azokat az alkotásokat néztem végig 1532-től 2024-ig, amelyek drámai műnemben mutatták be Gritti egy-egy életeseményét.

1. Az elfeledett főhős: Ludovico Gritti

Ludovico Gritti² (1480–1534) Isztambulban született, a velencei dózse, Andrea Gritti törvénytelen gyermekeként. Édesanyja kiléte ismeretlen számunkra, valószínűleg török vagy görög származású nő lehetett. Ludovico születése után nem sokkal édesapja, gyermekeivel együtt Velencébe költözött, ahol gondos nevelésben részesítette, a padovai egyetemen taníttatta őket. Iskolázottsága ellenére Ludovico Gritti törvénytelen származása megakadályozta abban, hogy Velencében karriert építsen. Ezért visszaköltözött szülőhazájába, ahol eleinte titkos ügynök volt, majd kereskedésből élt, amiből hatalmas vagyont tudott felhalmozni. A politikai karrierje 1523-ban kezdett emelkedni, innentől kezdve Ibrahim nagyvezírral ápolt barátsága, rajta keresztül pedig I. Szulejmán szultánnal (1520 – 1566) kiépített kapcsolata magasra emelte Gritt a ranglétrán.

² SZAKÁLY Ferenc, *Vesztőhely az út porában*, Budapest, 1986.
Ludovico Gritti életrajzi adatait ezen mű alapján ismertetem.

Amikor Gritti Magyarországra érkezett, az országot a széthúzás jellemezte leginkább. A mohácsi csata után történt, amikor is II. Lajos király halálával Magyarország uralkodó nélkül maradt. A rendek maguk sem tudtak megegyezni a továbblépés mikéntjében, így történt, hogy Magyarországon kettős királyválasztásra került sor. A kettős királyválasztás során 1526. november 10-én a rendek túlnyomó többsége Szapolyai János erdélyi vajdát választotta meg, egy kisebb csoport azonban december 16-án Habsburg Ferdinánd osztrák főherceg mellett döntött. Szulejmán 1526 óta a saját birtokának tekintette Magyarországot, azon elv alapján, hogy ahol a szultán egyetlen éjszakát is eltölt, az az övé. Ezért döntőbíróként kívánt fellépni a két magyar király viszályában. A szultán is és a nagyvezér is többször kijelentette Ferdinánd követei előtt, hogy a határok kijelölése és a két király összebekítése céljából Grittit küldik Magyarországra. Gritti azonban egyértelműen Szapolyai János oldalán állt. 1530-ban még Ferdinánd seregeit is segítette visszaverni Budánál, amiért cserébe Szapolyai elhalmozta uralkodói kegyével. Grittit az ostromot követő napokban megtette kincstartónak, máramarosi ispánnak, majd 1531-ben az ország kormányzójának, valamint megengedte neki, hogy az egri püspökséget átengedje fiának, Antoniónak. A kinevezés ellen elsősorban Czibak Imre, Athinai Deák Simon és Várallyai Szaniszló, valamint érdekes módon, Gritti magyarországi helyettese, vagyis Nádasdy Tamás kormányzóhelyettes emelt szót. János király és Gritti kapcsolata csak látszólag volt felhőtlen, valójában mindkét félnek hátsó szándékai voltak. János király Gritti kinevezésével átrakta a felelősséget Gritti vállára, remélve, hogy sikerül elérnie, hogy az ország nem a királyt, hanem a nevében kormányzó idegent fogja felelőssé tenni, ha a szultán segítsége elégtelennek bizonyul. Gritti pedig azzal a hátsó szándékkal vállalta el a megbízatásokat, hogy a tisztségeivel járó előnyöket kihasználva megszerzi magának a legjövedelmezőbb anyagi forrásokat, sőt, a kortársak gyanították, hogy egyenesen a trónra tör.

A kinevezése utáni lázongó hangulatot fokozta, hogy megválasztása után nem sokkal lezárta a felségsértés vádjával már egy teljes éve raboskodó Ártándy-testvérek ügyét, ezzel jelezve, hogy miként fog elbánni azokkal, akik hűtlenné válnak János király iránt. 1531. január 10-én Gritti ugyanis ítélet nélkül fejeztette le a két nagyurat, Ártándy Pált és Balázst.

Ezek után Gritti nemigen tartózkodott Magyarországon, inkább Isztambulból mozgatta a szálakat. Miután 1532 decemberében visszatért a magyarokhoz, érdekes hírek fogadták. A kortárs Szerémi elbeszélése szerint³ távollétében Nádasdy Tamás, Athinai Deák Simon és Pozaka Pál vámszedő Gritti harmincadosát, Bogádi Jánost arra kényszerítette, hogy adja nekik

³ SZERÉMI György, *Magyarország romlásáról*, Budapest, 1979, (276 – 280).

oda a nála lévő kétezer márkát, arra hivatkozva, hogy a kormányzó úr nem fog már visszatérni, mivel a szultán kivégeztette, bőrét szalmával kitömette és Isztambulban egy toronyban kopján közszemlére tette. Ezenfelül ugyanezek „nagytréfát” csináltak, egy vacsora és ebéd során kinevették a kormányzó urat olaszos modora miatt. Gritti ezekért természetesen mind bosszút állt. Nádasdy Tamásnak ugyan sikerült elmenekülnie, de Pozaka Pált felakasztva találták otthonában, Simon deákot elbocsátották hivatalából, és helyére Fráter Györgyöt nevezte ki a király budai provizornak.

Gritti 1531-es távozásakor ott követte el a hibát, hogy túlfőzött a neki adományozott hivatalok tekintélyében, saját portai befolyásában, és nem gondoskodott eléggé magyarországi pozíciójának biztosításáról. Csalódnia kellett helytartójában, Nádasdy Tamásban is, aki rövid habozás után úgy döntött, hogy János király oldalán jobban megtalálja számításait, mint Gritti hűséges szolgálójaként. A korabeli magyar források szerint Dóczy János (?–1533), Batthyány Orbán (?–1547), Dobó Ferenc (?–1551) és Perusics Gáspár alkotta a Gritti-párt magyar főembereit.

1534-ben a tordai országgyűlésen a rendek elhatározták, hogy hódoló követeket küldenek az érkező Gritti elé, de közben a háttérben már elkezdtek szervezni a felkelést is. Gritti Erdélybe érve 1534 augusztusában meggyilkoltatta a nagy népszerűségnek örvendő váradi püspököt, Czibak Imrét (? – 1534). A kegyetlen gyilkosság és Czibak holttestének megcsonkítása miatt nyílt nemesi ellenállás robbant ki Gritti ellen, akinek serege kevésnek bizonyult a felkelők hadaival szemben. Rövid idő múlva Majláth István (1502–1550) vezérlete alatt nagy magyar és havasalföldi sereg gyűlt össze ellene, amely elől Gritti két fiával és seregével Medgyesre vonult vissza. Az egérfogó azonban halálosnak bizonyult: Gritti 1534 szeptember végén kénytelen volt megadni magát, szeptember 29-én pedig családjával együtt kegyetlenül lemészárolták.

2. A Gritti-játék „keletkezése”

A kormányzó kigúnyolásáról szóló farsangi mulatság megörökítését Szerémi Györgynek (1490 körül – 1548 után), II. Lajos magyar király, majd Szapolyai János udvari káplánjának köszönhetjük. Szerémi saját korának történetét – amit látott, megtapasztalt, vagy amiről hallott, beleértve a pletykákat is – írta meg *Magyarország romlásáról* című művében. Verancsics Antalnak címzett „levelében” beszámol a Gritti-játék „ősbemutatójáról” is, a következőket mondva: *„Megérkeztiünk az új évhez, mikor 1538-at írtak. Húshagyó hetében nagy tréfát csináltak; vacsorán és ebéden Simon deák és mások, mind Nádasdi Tamás, a szalkai*

származású Pozaka Pál és Simon budai tisztartó jegyzője, László kinevették a kormányzó urat olaszos modora miatt. A városokból szép fiatalasszonyokat hívtak be ebédre és vacsorára, férjeiket leitatták, és paráználkodtak a fiatalasszonyokkal. De egyet, Szíjgyártó Tamásnéit sohasem bírták ráhajtani a rosszra, hanem tökéletesen megmaradt ez a házasság tisztaságában. (...) Egy hírt terjesztettek, hogy a törökök császára a kormányzó urat megnyúzatta Konstantinápoly városában, bőrét szalmával kitömette, s egy toronyból kopján kitűzte.”⁴ A színjátékot Szerémi „magnus ludus”-nak, „nagy játéknak” nevezi, amelyet két részben, vagyis két felvonásban adtak elő farsangutóján.

A Szerémi-féle szövegben a „nagy játékot” 1538 farsangjának végére datálja a szerző. Kardos Tibornak egy, a Szerémi forrásait vizsgáló tanulmánya⁵ szerint azonban itt tévedés történhetett. A levél 48. fejezetében ugyanis, miután Szerémi előzőleg 1530-ról beszél, téves ugrással 1535-öt kezd el írni. Ennek megfelelően az 52. fejezetben azt jegyzi le, hogy „Gritti úr már kormányzó volt az úr 1537. évében” 1537-ben Gritti azonban már három éve halott volt, ezért az 1538-as dátum is téves, valószínűleg 1532. farsangján történt a játék.

Szerémi arról is beszámol feljegyzéseiben, hogy a nagy játék rendezői iparosokat és menyecskéket hívtak a városokból, a vacsora alkalmából pedig igen szabadosan mulatoztak. A karneváli játékoknak közös sajátosságai ismerhetőek fel: a gúny szabadsága, a mulatozás és a szexuális szabadosság. A karneválokra jellemző álarcöltésre, sőt átöltözésre is kerülnek elő adatok mindenfelől. Ez azt jelenti, hogy nem csupán ördögi álarcokat és különös ruhákat öltenek farsangkor, hanem férfiak nőknek, nők pedig férfiaknak öltöznek.

Kardos szerint az efféle udvari színi szokások alkalmából egyébként a mohácsi csatában odaveszett király, II. Lajos rituális szerepet játszott évről évre, Karnevál herceg szerepében. Ilyenkor Luciferként jelenítették meg a királyt, ökörszarvval, ökörlábbal és gólyaorral ábrázolták. A magyar kormányzó karneváli herceg ábrázolása tehát hosszú hagyományra tekinthetett vissza az országban. A Grittiről szóló híresztelés pedig ahhoz köthető, hogy a legtöbb helyen, például Itáliában, Magyarországon, valamint a Székelyföldön, és Franciaországban is megölték a farsangi herceget, akit ilyenkor egy szalmával kitömött bábu képviselt, ezt a bábút égették vagy temették el.

Felmerül a kérdés, hogy vajon Nádasdy Tamás és barátai milyen célból adták elő ezt a színi előadást, mennyiben volt politikai célja. Az általuk elterjesztett hír, miszerint Grittit megölték,

⁴ SZERÉMI György, *Magyarország romlásáról*, Budapest, 1979, (276 – 277). Juhász László fordítása.

⁵ Kardos Tibor, *A Gritti-játék keletkezése*, Az emberiség műhelyei, Budapest, 1973, (312 – 332).

bőrét pedig szalmával kitömve kilógatták egy toronyból, lényegében a politikai jellegű halálos ítélet megelőlegezése volt. A „nagy játék” szerzői a közvéleményt akarták befolyásolni a hamis hírrel, melyre a mágikus színi cselekményt alapították. Hamis hír keltése ebben a környezetben mindennapos volt. Egy évvel korábban maga Szapolyai János király keltett hamis hírt Gritti-ről, politikai célból. 1531-ben arra biztatta Péter havasalföldi vajdát, híresztelje el: Konstantinápolyból olyan tudósításokat kapott, mely szerint Gritti az ő, vagyis Szapolyai János életére tör, és nem mer többé Magyarországra jönni. Ez lényegében Nádasdy csoportjának koholmányával azonos célzatú: egyrészt anarchikus helyzetet próbál teremteni, hogy emiatt Gritti se merjen Magyarországra jönni, másrészt fegyveres felkelést akar támasztani. (Ez két év múlva valóban sikerül is.)

A Gritti-játék történetéhez tehát a kortárs Szerémi és a modern Kardos számítanak elsődleges forrásainknak. Szigligeti Ede azonban ezeket nem használhatta fel műve megírásához. Szerémi György *Magyarország romlásáról* című könyvét ugyanis, amelyben ezek az információk olvashatók, csak 1857-ben adták ki először. Szigligeti pedig 1845-ben írta meg a *Gritti* című történelmi drámáját. Darabjához más forrásokat kellett használnia, amelyek szintén hiteleseknek bizonyultak. Az ő színművében – Győreiék munkájával ellentétben – amúgy sem karneváli herceggént jelenik meg Gritti, hiszen Szigligeti az 1534-es medgyesi ostromot választja témájának. Míg a kortárs szerzőpáros az anarchikus helyzet létrehozását meséli el, addig Szigligeti a fegyveres felkelést dolgozza fel.

A Szerémi-féle híradást azonban nem tekinthetjük százszázalékban hiteles forrásnak, sok helyen fenntartásokkal kell kezelni a nála olvasott információkat. Emiatt alakulhatott ki, hogy a Gritti-játék létezésének megítélése is kétséges. Van olyan színháztörténeti tankönyv, amely azt tanítja, hogy igenis megtörtént. A *magyar színháztörténet 1790 – 1873*⁶ című kötetben például tipikusan reneszánsz színjátéknak nevezik az 1532-es farsangi mulatságot. Viszont vannak, akik úgy gondolják, hogy az egész csak Szerémi kitalációja, pletyka. Az utóbb említett álláspont azt is felveti, hogy Kardos Tibor fentebb említett tanulmányában kissé túlinterpretálta a történeteket. Függetlenül attól, hogy Szerémi igazat állított-e és Kardos Tibornak igaza volt-e, a híradások szintjén legalábbis három Gritti-szindarabról beszélhetünk. Az 1532-es Gritti-játékot, Szigligeti darabját és a kortárs szerzőpáros, Győrei és Schlachtovszky komédiáját

⁶ SZÉKELY György, SZILÁGYI Katalin, *Középkori és reneszánsz előzmények, Magyar színháztörténet 1790 – 1873* (szerk. Kerényi Ferenc), Budapest, 1990, (11 – 20).

különböztethetjük meg. Az első igazi dráma, amit biztosan bemutattak, Szigligeti Ede tollából született, *Gritti* címmel. A következő fejezetben az ő alkotásának bemutatásával foglalkozom.

3. Szigligeti történelmi drámája, a *Gritti*⁷

3.1 . Szigligeti Ede

Szigligeti Ede⁸ (1814 – 1878) születési nevén Szatmáry József, Nagyváradon született, nemesi-értelmiségi család fiaként. Szülei papnak szánták, ő azonban a kor szellemét követve olyan szakmát szeretett volna választani, amivel hazáját szolgálja, így elsőként mérnöknek tanult. Amikor Pesten megismerte a színházat és a drámát, világos lett számára, hogy az a hivatása. 1834-ben a Budai Várszínház tagja lett, amit a magyar társulat örömmel fogadott. Választott pályáját, a színészetet a szülei nem nézték jó szemmel, hiszen ekkoriban lázadó, forradalmi jellege miatt a színészi pályát megvetették a nemesi társadalom tagjai. Édesapja kitagadta a családból, és egyúttal azt is megtagadta tőle, hogy a nevét viselje. Akkor vette fel először a Szigligeti Eduárd álnevet, amit később Edére magyarosított.

Szigligeti sikertelen színész volt, de színpadi szerzőként haláláig a színházat szolgálta. Ma leginkább a *Liliomfi* című darabjáról nevezetes, köszönhetően többek között az 1955-ben belőle készült nagy sikerű filmnek. Szigligeti munkássága azonban ennél jóval szerteágazóbb volt. Drámaírói pályája körülbelül negyven évre terjedt ki, évtizedekig ő volt az egyik legfelkapottabb és legtöbbet író magyar színpadi szerző. Száznál több eredeti drámát írt, és mindenféle munkát végzett a színház körül: titkár, dramaturg, rendező majd végül igazgató volt. Az 1837-ben megnyílt Pesti Magyar (1840-től Nemzeti) Színházban szerző, rendező, könyvtáros, színházi titkár, majd 1859-től drámai igazgató, 1873-tól haláláig előbb megbízott, majd tényleges igazgató.

Hegedüs Géza⁹ Szigligeti munkásságát áttekintő tanulmányában Szigligeti drámaírói pályájának három korszakát különítette el. Az első korszak, írói fellépésétől 1844-től 1849-ig tartott. Ebben az időszakában műveinek nagy része romantikus történelmi dráma, amelyeken

⁷ Nagy segítségemre volt a témában Sirató Ildikó, színház- és irodalomtörténész, ezúton is szeretném megköszönni közreműködését és a konzultációs beszélgetéseket.

⁸ SIRATÓ Ildikó, *Korszakos „mindenesek” – Egymásra épülő életművek – Szigligeti Ede és Paulay Ede hat évtizede a Nemzeti Színházban*, Nemzeti Magazin, XI. évfolyam, 8. szám. [Korszakos „mindenesek” | Nemzeti Színház](#) (2025.01.02.)

RAKODCZAY Pál, *Szigligeti Ede élete és költészete*, Pozsony, 1901.

⁹ HEGEDÜS Géza, *Szigligeti Ede (1814–1878) Irodalomtörténet*, 1953. (41. évf.) 3-4. sz. (338-352)

jól érezhető Victor Hugo hatása. Ezidőben teremti meg Magyarországon a népszínművet a *Szökött katonával* és emeli magasabb szintre *A csikós* című darabjával. A második korszak 1849-ben, a forradalom és szabadságharc bukásával kezdődik, és 1867-ig tart. Ide tartozik például a *Liliomfi* (1849) című darabja is. Ebben az időszakban Szigligeti irodalmi szerepe Jókaiéhoz hasonlít, fő törekvése a nemzeti öntudat fenntartása. A nemzeti múltat idéző drámák, a reformkor idejét visszaidéző vígjátékok, a zsarnokság elleni célzásokat tartalmazó tragédiák korszaka ez. A harmadik korszak 1867-től 1878-ban bekövetkezett haláláig tart. Utolsó korszakában keletkezett drámaiban igyekezett minél többet megragadni a kiegyezés után kialakult új helyzetből.

Szigligeti főbb művei közé tartoznak: *Rózsa*, *Nagyidai cigányok*, *Szökött katona*, *Két pisztoly*, *Gritti*, *A csikós*, *II. Rákóczy Ferenc fogsága*, *Liliomfi*, *Nőuralom*, *A lelenc*, *Dózsa György* (az Erkel opera librettója). Elméleti munkája: *A dráma és válfajai* (1874).

3.2. A drámai alaphelyzet

Szigligeti Ede *Gritti* című szomorújátékát először 1845. április 19-én mutatták be a Nemzeti Színházban. A darab egy súlyos konfliktusos úgynevezett „ármánydarab” öt felvonásban. A drámai alaphelyzet szerint 1534-ben járunk, Gritti utolsó életévében, több helyszínen: Brassó, Czibak palotája, Kolozsvár, végül pedig Medgyes a cselekményben bejárt helyszínek.

A történet két ellenséges család, a Gritti-család és Czibak-család viszályát örökíti meg. A nyitójelentben Czibak Imre, erdélyi vajda várkastélyában lányával, Margittal találkozunk, aki rég nem látott szerelme után sóvárog. A szerelmespár ugyanis eljegyezte egymást, de a fiatalembernek magára kellett hagynia kedvesét, és megígérte neki, hogyha egy év múlva sem térne vissza hozzá, akkor felmenti esküje alól a lányt. Margit szerelméről azonban időközben kiderül, hogy ő nem más, mint Gritti Antal, Ludovico Gritti elsőszülött fia. A látszólagos drámai bonyodalom itt kezd kibontakozni, ugyanis a két család teljesen eltérő politikai értékeket képvisel. Gritti korábban már megkísérelte Czibak Imrét eltenni láb alól, viszont próbálkozását saját fia, Antal hiúsította meg azzal, hogy figyelmeztette szerelme édesapját, semmiféleképpen ne menjen el a megbeszélte találkozóra. A fiú ezzel a tetteivel érdemelte ki Czibak, az erdélyi vajda tiszteletét, és távozása előtt megkapta az apai áldást Margittal kötendő házasságára.

Antal visszatér, már a kikötött év letelte után, azonban örömhírt hoz: édesapja meglágyult, hajlandó áldását adni Margittal kötött frigyére, s ő maga is úton van Erdély felé. Azonban Margit ekkor már más jegyese, édesapja a moldvai vajdának ígérte oda a lány kezét. A moldvai

vajda és Margit első találkozásakor Antal is jelen van, aki kész versenybe szállni a lány kezéért. A moldvai vajda, miután rádöbben, hogy Margit szíve már másé, visszalép a házaságtól. Mielőtt azonban távozna, átnyújtja a Czibak családnak szánt ajándékát. A moldvai vajda hazahozatta Czibak Gertrúdot, Czibak vajda hűgát, a török fogságból. A nagy öröm közepette megfélekeztek a fiatal párról, és arról, hogy Antal még nem mutatkozott be. „**Antal:** *Nevem kiűz e lakból örökre! – Oh, fáj, hogy a fiu szégyelni kénytelen atyja nevét: fáj, hogy neve tisztelet helyett gúnyt idéz elő! De istenemre, visszaszerzem régi fényét; s melly most fűlsértve zörög, mint repedt harang, újonnan öntve jó hangzatú lesz!* **Czibak:** *Mit kell gyanítanom!* **Antal:** *Isten velünk örökre!* **Mind:** *Nevedet!* **Antal:** *Nevem: Gritti Antal. (elrohan, némelyek kardhoz nyúlnek)* **Czibak:** *Békén – fia nem vétett ellenünk, – megmenté éltetemet.* **Gertrúd:** *(félre)* *Gyermeke! fiam!”*¹⁰

Az olvasó, illetve a néző számára már a darab elején kibontakozik a konfliktus valódi, súlyosabb oka. Gertrúd és Gritti magukba fojtott megjegyzéseiből kiderülhet, hogy szorosabb kötelék köti össze a két ellenséges családot, mint gyermekeik szerelme. Gertrúd ugyanis a fogságba kerülése előtt gyermekeket szült Grittinek. A szerző feszültséget kelt a folyamatos titkolózással, és az apró utalásokkal.

Gritti eközben megérkezik Brassóba, ahol tábort ver, és követeket küld Czibakért. Gritti békét ajánl az erdélyi vajdának, mondván, hogy ők „*egy ügy baráti, egy cél eszközi, egy király hívei, mintegy ugyanazon test kezei.*”¹¹ Czibak ehhez egy egyszerű „*igen, jobb és bal [kéz]*” megjegyzést fűz hozzá magában, utalva arra, hogy nem egy oldalon állnak Grittivel.

A fegyverszünet biztosítóka Gritti részéről, hogy áldását adja Antal és Margit frigyére. Gritti szándékai egyébként csak látszólag tiszták, a sorok közül kiolvasható, hogy a cselekedeteivel hátsó szándéka van. „*Minden kedvemre megy, e frigy hozzám kötendi a vajdát. E pár ugyan unokákból kerül ki, de azt csak én tudom, s az én lelkiösmeretem nyugodt.*”¹² Ezzel a belső monológgal pedig a konfliktushelyzetre utal előre, arra, hogy Margit és Antal között vérrokonság áll fent, elsőfokú unokatestvérek.

Gritti félreismeri Czibakot, elhiszi, hogy tényleg hajlandó a kompromisszumra, ezért ismerteti vele titkos terveit. Elmondása szerint Szapolyai király hatalma ingadozik, ami két lehetőséget tár elébük: vagy átpártolnak Ferdinánd oldalára, vagy pedig leváltják Szapolyait egy

¹⁰ SZIGLIGETI Ede, *Gritti*, Budapest, 1913, I. felvonás 5. jelenet (15 – 16).

¹¹ SZIGLIGETI Ede *Gritti ...* II. felvonás 2. jelenet (22).

¹² SZIGLIGETI Ede, *Gritti ...* II. felvonás 2. jelenet (25).

alkalmasabb személyre. Ha Czibak támogatja Grittit, akkor Erdély független, szabad állam lesz, és mivel gyermekeik frigye által rokonok lesznek, így Magyarország és Erdély egy korona alá kerülne. Czibak elutasítja ajánlatát, és felfedi valódi szándékait, miszerint ő csak a titkaira volt kíváncsi, amelyet fel fog tární Szapolyai és a nép előtt. Czibak távozása után Gritti kiadja segítőinek, Dóczy Jánosnak és Batthyány Orbánnak a parancsot, hogy öljék meg Czibakot.

A harmadik felvonásban elérkezik a darab tetőpontja, Gertrúd, Czibak húga öngyilkosságra szánta el magát: „*Ha e frigy áll, rám sír tátja elnyelő torkát.*”¹³ Ha az eddigi elejtett megjegyzéseiből nem is derült ki az olvasó, illetve a néző számára, itt már világossá válik, hogy miért ellenzi annyira a házasságukat, kimondja, hogy anyaként szereti Antalt, és nem a fiú személyét vagy a lány személyét utasítja el, hanem a házasság következményeitől fél. Gertrúd kísérletét zajok szakítják félbe, az áruló komornyik segített Dóczyéknak betörni a palotába, hogy kioltásák Czibak életét. Gertrúd észreveszi őket, és segítségért kiált, de már túl késő, Czibakot megölték.

A negyedik felvonásban Czibak temetésén Gertrúd a koporsó fölött lázító beszédet mond a gyászoló tömegnek. A felkelés vezetésével Majláth Istvánt bízza meg. A beszéd után Ártádné is felszólal, azt hangoztatja, hogy Gritti ugyanazt a fájdalmat érdemli, amit ő érzett, amikor kioltotta fia életét, így arra buzdítja a népet, hogy Gritti fiainak is meg kell halnia.

A darab végén, az ötödik felvonásban fény derül Gritti és Gertrúd titkára. Gertrúd megjelenik a lázadók között, azzal a szándékkal, hogy kimentse fiait. Gritti azonnal felismeri volt szeretőjét, és arra kéri fiait, hogy egy szavát se higgyék el. „**Gritti:** *Azt akarod-e, hogy fiaim gyűlöljenek?* – **Gertrúd:** *Azt: – kiragadtad gyermekeid az anya karjaiból, s játszálsz az anya fájdalmaival, süket valál jajszavára; érezd most te is mind azon kinokat. Kitépem őket karjadiból; utálni, gyűlölni fognak, és választani a sokáig szenvedett anya s tigris szivü atya között (...)* **Gertúd:** *mindjárt megtudjátok nevét, meg a boldogtalannak sorsát is. De előbb, Antal, vedd vissza e gyűrűt, melyet Margit ujjaira vontál jegyül, ő többé nőd nem lehet, (...) mert kolostorba ment. (...)* **Antal:** *Anyánk nevét! vagy azt fogom mondani: te vagy!* **Gertrúd:** *Igen, sejtelled való – anyátok én vagyok! (...)* **Endre:** *S a török rabságba mint jutál?* **Gertúd:** *(Grittire mutat) Kérdezd meg őt – Én az áruló miatt elhagytam hazámat, el szüleimet, el testvéreimet; mindent, mi kedves volt hajdan szívemnek; titkon Stambulba követém, s ő – miután két fiúval ajándékozám meg, a helyett, hogy az atyai név még szorosb láncsal fűzte volna hozzám – hitvány gyanúkra – vagy csak ürügy gyanánt használva gyanúit – Stambul piacán (kitörő*

¹³ SZIGLIGETI Ede, *Gritti ...* III. felvonás 2. jelenet (37).

sirással) rabnő gyanánt eladott.”¹⁴ Gertrúd elmeséléséből kiderül, hogy Gritti emberei (Dóczy és Batthyány) hamis pletykát terjesztettek Gertrúdról, miszerint egy bizonyos Alphonsóval folytatott viszonyt Gritti háta mögött. Gritti miután tudomást szerzett a viszonyról, Alphonsót megölette, Gertrúdot pedig eladta rabszolgának. A hamis hír keltésével Dóczy Alphonsón szeretett volna bosszút állni, mivel egykor régen megsértette őt. Batthyány pedig Gertrúdon, amiért visszautasította a férfi közeledését. A titok kiderülése után Gritti fiai apjukban csalódva maguk nyitották ki a kapukat a lázadó tömeg előtt. Gertrúdnak azonban nem sikerült kimenteni a fiait, így a lázadók Grittit és fiait is lemészárolták.

3.3. A valóság és a fikció peremvidékén

A tragédia alaptörténete, a darab kiindulópontja egy valós eseményen alapul. Szigligeti a 16. századi történelemből merítette az ihletet, szereplői részint ténylegesen is létező személyek: *Czibak Imre, Gritti, Dóczy János, Batthyány Orbán, Athinai Deák Simon, Majlát István*. Ezen kívül valódi események adják a darab cselekményét (*Czibak kivégzése, medgyesi ostrom*), valamint Ludovico Gritti és „a Szigligeti Gritti” osztoznak néhány életeseményen is: mindketten a velencei dózse törvénytelen származású fiai, akik a padovai egyetemen tanultak, majd Isztambulban folytatták tovább az életüket, ahol a fényes török porta első számú emberei befogadták őket a kegyeikbe, és politikai karrierjüket egyengették. A két Grittiben szintén közös, hogy még királyok követei is sorba álltak előttük, köztük Hieronim Łasky, Szapolyai János követe is náluk koldult pártfogásért. Tehát bizonyos, hogy Szigligeti a darab megírásához megbízható történeti forrásokat használt. Pontos forrásait azonban nem tudom megnevezni, valószínűleg német nyelvű irodalmat használhatott hozzá. A korszakban egyébként sem volt ismeretlen Gritti története, hiszen Szigligeti előtt pázmándi Horvát Endre foglalkozott a témával, 1821-ben írt elbeszélő költeményt a mohácsi csata utáni Magyarországról, amelyben Gritti is szerepet kapott. Majd pár évtizeddel később, 1857-ben Tompa Mihálynak jelent meg *Két Ártándi* címen verse, amiben szintén Gritti áll a középpontban. Ezek alapján elmondható, hogy Gritti története közismert lehetett a 19. században, foglalkoztatta az írókat a mohácsi csata utáni időszak.

Szigligeti hiteles forrásai ellenére mégis elrugaszkodik a valóságtól és kilép a történelmi források keretéből. A 19. századi szerző a fiktív szereplők megalkotásával kitalált konfliktushelyzeteket illeszt a valóságos 16. századi történelmi környezetbe ágyazott

¹⁴ SZIGLIGETI Ede, *Gritti ...* V. felvonás 3. jelenet (66 – 69).

cselekménybe. A színdarabban kitalált karakterek alkotják Czibak családját. Nincs forrásunk rá, hogy lett volna az erdélyi vajdának lánya vagy lánytestvére. A fikció szüleménye még Alphonsó karaktere is, Gertrúd raboskodásának ürügye. Mindhárom kitalált karakterről általánosságban elmondható, hogy a drámai bonyodalom kialakulásának mozgatórugói.

A romantika toposzai érvényesülnek a darabban, ennek köszönhetően érezhető Shakespeare hatása is a műben. A 19. században Szigligeti és kortársai kezdték el fordítani a Shakespeare-darabokat, és előszeretettel adták elő őket. Shakespeare már akkor is nagy hatással volt az alkotókra, így Szigligetire is. A valós történeti mag mellett ezért kerülhetett a darabba a Romeo és Júliára emlékeztető, részben tragikus véggel rendelkező szerelmi szál.

A romantika színházát a klasszicizmus hármas egységéhez képest már sokkal inkább a cselekmény felépítése és a karakterek jelleme irányította, emiatt pedig a történelmi hitelesség is feláldozható volt. Erre példa Katona József *Bánk bánja* vagy Franz Grillparzer *Urának hű szolgája* című történelmi darabja. Mindkét szerző ugyanazt az epizódot választotta ki a magyar történelemből, amelyben az idegen származású királyné, Gertrúd magyar lázadóknak esik áldozatul. Bár a darabban megjelenik a magyar-idegen szembenállás, mégsem ezen, hanem általános emberi viselkedésmintákon van a hangsúly. A lojalitás kérdése áll a középpontban, a király szavának szentsége és rendelkezéseinek megkérdőjelezése adják a darab fő témáját. Általában elmondható, hogy Katona József számára sokkal fontosabb volt az, hogy hű maradjon a történelmi tényekhez, több forrásból is dolgozott, míg Franz Grillparzer szabadabban bánt a történelmi tényekkel, ami nyilvánvalóan szerzői intenciójából fakadt. Katona szövege történelmi dráma, mely üzenetet hordoz az író saját kora számára, míg Grillparzer darabja inkább nevezhető társadalmi drámának, amely saját koráról és korának szól.¹⁵

Szigligeti Ede *Gritti* című drámája a két fenti példa közül inkább Franz Grillparzer *Urának hű szolgája* című színművéhez hasonlít. A történelmi keretekre csak a nézők megnyerése érdekében volt szükség, a magyar történelem kapcsolódási pontot jelentett, de az általános tanulság, a morális tanítás túlmutat a fikciós kereteken, és azoktól függetleníthető. Ennek ellenére miért kellett mégis történelmi kontextusba helyezni Szigligetinek a darabot? Az értelmiségi réteg a színház segítségével tudott hatni a szemléletváltásra, a színírók ezáltal bekerültek a közgondolkodásba. Fő céljuk a nemzeti identitásképzés volt, azonban ehhez történelmi hősre volt szükségük. Az akkoriban ismert és sokra tartott hősöket, mint Zrínyi

¹⁵ BLASKÓ Katalin, *Gertrúd királyné története az osztrák irodalomban (Franz Grillparzer: Urának hű szolgája)*, Egy történelmi gyilkosság margójára, Merániai Gertrúd emlékezete, 1213 – 2013 (Tanulmánykötet) Szentendre, 2014, (257 – 270).

Miklós, Hunyadi László, Szondi György történeteit viszont már mind megírták. Ezért új figurák kellettek, akiket, bár nem annyira ismertek a nézők, a korszakot, amiben éltek, annál inkább. A romantikus korszak célja a nemzeti közös gondolkodás alapjainak megalkotása volt. Ezt azzal próbálták elérni, hogy olyan új történelmi személyeket hoztak be a köztudatba, mint például Dózsa György (1470 – 1514)¹⁶ alakját, akinek sokáig vita folyt származásáról. Akkoriban még úgy tudták, hogy nem nemesi származású, ezért kiszorult a hősképzésből, de a polgári színházi szemléletbe már belefért.

Grittivel is egy ilyen karaktert hozott létre Szigligeti, a kapcsolódási pont pedig a magyar történelem volt. A mohácsi csata és az utána lévő időszak már akkoriban¹⁷ sem volt ismeretlen az embereknek. Itt nem egy hőstett adja a nemzeti identitásképzés alapját, hanem egy történelmi kudarcot tesz összekovácsoló erővé a szerző. Szigligeti főhősének kiválasztását a korabeli kritikák is elismerték: *„Azon nem rég kifejezett kívánalmunk, miszerint a nagytehetségű Szigligeti a komolyabb s nemesebb irányú muza oltárára is hozzon koronként áldozatot, várakozásunknak megfelelőleg teljesült. Azon drámaalkotási főszabályt, mellynél fogva a cselekvényeknek a jellemekből kell természetesen kifejlődniük, szerző talán egy komoly művében sem tartá meg annyira, mint épen ebben. Nem találunk itt véletlen külsőségekből összeerőtetett czifra dolgokat, hanem tartalomdús jellemfestést, mellyből egyszerűen, valószínűleg ered ki a mű egész folyama.”*¹⁸

¹⁶ A Dózsa György Erkel Ferenc egyik ötfelvonásos operája. Szövegkönyvét Szigligeti Ede írta Jókai Mór azonos című „verses történelmi szomorújátéka” nyomán. Ösbemutatójára 1867. április 6-án került sor a Nemzeti Színházban.

¹⁷ Illik Péter A „mohácsi vész”-narratíva és a hazai értelmiség a 19. században című tanulmányában kiemeli, hogy eltekintve néhány történetírói munkától, a mohácsi csata a 19. században – összefonódva a romantikus nemzethalál víziójával – tudott leginkább kiteljesedni és beépülni a magyar nemzettudatba. [ILLIK Péter A „mohácsi vész”-narratíva és a hazai értelmiség a 19. században, Magyarágkutató Intézet Évkönyve, 2019, (199 – 220). [A Magyarágkutató Intézet Évkönyve - 2019.](#) (2025.01.11.)]

Valamint Fodor Pál és Varga Szabolcs szerkesztésében megjelent *Több mint egy csata: Mohács 1526* című tanulmánykötetben olvasható több olyan tanulmány, ami a mohácsi csata megjelenítéseivel foglalkozik egyes korszakokban. Békéssy Lili – Gusztin Rudolf – Horváth Pál – Kim Katalin közös tanulmányukban például a Mohácsról szóló magyar zeneműveket vizsgálták meg a 19. század végéig, négy zenei műfajban: zenés színjátás, kórusok, dal és hangszeres karakterdarabok. [BÉKÉSSY Lili – GUSZTIN Rudolf – HORVÁTH Pál – KIM Katalin, Zene a kulturális emlékezet szolgálatában. Magyar zeneművek a mohácsi csatáról a 19. század végéig, In: Fodor Pál – Varga Szabolcs (szerk.) *Több mint egy csata: Mohács. Az 1526. évi ütközet a magyar tudományos és kulturális emlékezetben*, MTA BTK, Budapest, 2019, (463 – 506).]

¹⁸ Pesti Divatlap 1845.04.24. / 4. szám. (126 – 127.) Arcanum Újságok [Pesti Divatlap, 1845. április-június \(1-13. szám\) | Arcanum Újságok](#) (2025.01.02.)

Bár a későbbi korszakában fejlődött Szigligeti karakterábrázolása, az első korszakának mégis kiemelkedő darabja a *Gritti* a jellemábrázolás szempontjából. Ez a dráma egy nagy formátumú, könyörtelen karrierista történetét meséli el, akinek bukása ugyanakkor elkerülhetetlen. Gritti karaktere rendkívül jól megformált: egy teljesen negatív, érzéketlen gonosztevő, aki azonban családapá, és gyengéden szereti gyermekeit. „**Gritti:** *S ti még ezentúl akarnátok engem büntetni? – a halál nekem jótétemény! A halál nem büntetés! Menjünk!*”¹⁹ – mondja Gritti, miután végig kellett néznie fiai kivégzését. Gyermekei nélkül már nincs értelme tovább harcolni a hatalomért. Ez az emberi vonás ad hitelességet és életszerűséget a szereplőnek. Hiszen, ha valakit teljesen gyűlölünk, és nincs benne semmi vonzó, akkor nem is érdekel bennünket igazán, hogy mi történik vele. Gritti karakterének életszerűségéről a fentebb említett kritikai írás az alábbiakat mondja: „a *Szerző ezen sajátos jellemet mindvégig következetesen tünteti föl, s mi olly nehéz feladat volt, bűnei daczára is részvétet igénylő tragikai személylyé tudta alkotni, mert egyénisége s körülményeinél fogva inkább a gyarló, mint az egészen elvetemedett, szívtelen, rossz embert ismerteti meg benne, mit legerősebben motivált azzal, hogy Gritti igen szereti gyermekeit, s nejét csak tévedésből taszítá el keblétől, és hogy ő hajlandó volna szeretni a magyart, ha ez őt már csak mint idegent is nem gyűlölné, s olly megvetőleg vissza nem utasítaná, tehát küzd sorsa ellen nemtelenül bár, de férfias elhatározottsággal, mígnem végre ereje megtörik, s hibáiért iszonyúan lakól.*”²⁰

A dramaturgia kedvéért egyenrangú szereplőpárookra volt szükség, a hősnek, illetve az antihősnek egy vele egyenrangú ellenfélre volt szüksége. Szigligeti ezen darabjában a látszólagos ellentét a két családfő, Gritti és Czibak Imre között alakul ki. A darab tényleges konfliktusa azonban túlmutat a Shakespeare-i Romeo és Júlia történeten. A két családot ennél bonyolultabb szálak fűzik egymáshoz. Gritti valódi, méltó ellenfele Gertrúd lesz, Czibak húga, Gritti volt szeretője. Gertrúd tehát a darab másik kulcsfigurája, akiben szerepkonfliktus alakul ki: a bosszúéhes testvér és a fiait féltő anyaszerep ütközik egymásnak személyében. Nő létere maga veszi kézbe az irányítást és áll bosszút az olasz kormányzón. Amikor azonban fellázítja a tömeget, nem számol azzal, hogy ez a tette saját fiaira is végzetes lesz. Az 1845-ös Pesti Divatlapban olvasható kritika bár pozitív hangvételű volt, és dicsérő szavakkal illette a darabot, Gertrúd nemi szerepkonfliktusát nem találta helyénvalónak. „*Csak két dolgot nem helyeselhetünk e műben. Egyik az, hogy Gertrud a vajda huga, s Gritti neje, az ez által*

¹⁹ SZIGLIGETI Ede, *Gritti* ... V. felvonás 5. jelenet (72).

²⁰ Pesti Divatlap 1845.04.24. / 4. szám. (126 – 127) Arcanum Újságok
[Pesti Divatlap, 1845. április-június \(1-13. szám\) | Arcanum Újságok \(2025.01.02.\)](#)

megöletett vajda koporsója felett a neméhez s a halotti ünnepélyhez olly kevéssé illő szilaj szenvedélyességgel tart egy boszuállásra felhívó beszédet; a másik pedig az, miként Gritti megtudván általa méltatlanul sanyargatott nejének ártatlanságát, még csak egy engesztelő szóval sem enyhíti ennek hosszas életölő fájdalmait.”²¹ Gertrúd karakterével kapcsolatban több kérdés is felmerülhet. Miért Czibak Gertrúd a fő intrikus, amikor ő maga is áldozat? Miért nem mondja el a tényt, amit egyedül csak ő tud, hogy mint Gritti egykori szeretője/szerelme ő az anyja Gritti Antalnak? Az igazság feltárása helyett miért vinné magával a sírba a családi titkot? Gertrúd tartott családjá véleményétől, attól félt, hogy nem tudnak tetteiért megbocsátani neki. A titoknak mégis ki kellett derülnie, ezt diktálta a lelkiismerete, nem hagyhatta, hogy unokahúgának, Margitnak jó híre csorbát szenvedjen. Ezért búcsúlevelet írt, amiben mindent bevallott, a levél rejtekhelyének kulcsát pedig Margitra bízta, lelkére kötve, hogy csak akkor olvashatja el, ha ő maga már nem él. Czibak meggyilkolása viszont olyan szintű gyűlöletet és bosszúvágyat kelthetett benne, hogy már nem volt képes megfékezni indulatait Gritti iránt.

Habár Szigligeti nem a Szerémi-féle Gritti-játékot dolgozta fel, nála is megjelenik Gritti olaszságának csúfolása. A darabban többször előkerül Gritti jellegzetes olasz káromkodása a „corpo di bacco” [Bacchus testére!, A mindenségit!], ami enyhe gúnyos éllel rendelkezik. Az olaszságát kifejező káromkodásnak lehet, hogy az eredeti szerzői szándék szerint nem a csúfolódás volt a célja, azonban az 1881-ben tartott emlékelőadáson a nézők már mindenesetre komikus elemnek tartották, ami megtörte a tragédia műfajának formáját. *„Arról természetesen Gritti ábrázolója nem tehet, hogy szerepében benn maradt a gyakori »corpo di bacco«-zás, melyet senki sem tekinthet jellemzőnek, hanem csupán kirívó foltoknak a drámai komoly dikció szövetén. Jövőre mással kell fölcserélni, mert ezúttal nevettek rajta.*”²²

A pozitív hangvétellű kritikákon kívül a darab népszerűségét jelzi Jókai Mór ajánlása is. Hevesi Sándor *Szigligeti elintézetlen ügye a Burgtheaterrel*²³ című cikkében arról számol be, hogy Gritti töretlen sikereit még maga Jókai Mór is elismerte. Szigligetinek nagy álma volt, hogy a legelső német színpadon is viszontláthassa darabjait, ennek érdekében pedig három darabjából német kivonatot küldött a bécsi Burgtheater akkori igazgatójának, Dingelstedtnek. *A fény*

²¹ Pesti Divatlap 1845.04.24. / 4. szám. (126 – 127) Arcanum Újságok [Pesti Divatlap, 1845. április-június \(1-13. szám\) | Arcanum Újságok](#) (2025.01.02.)

²² Fővárosi Lapok 1881. 03. 08. / 54. szám. Arcanum Újságok. [Fővárosi Lapok 1881. március \(48-73. szám\) | Arcanum Újságok](#) (2025.01.02.)

²³ HEVESI Sándor, *Szigligeti Ede elintézetlen ügye a Burgtheaterrel*, Új idők 1934-07-29 / 31. szám / (145 – 146). [Új Idők, 1934 \(40. évfolyam, 27-52. szám\) | Arcanum Újságok](#) (2025.01.02.)

árnyai, *A világ ura* és a *Valéria* című darabja volt az a három szomorújáték, amihez Szigligeti nagy reményeket fűzött, azonban ajánlatára nem kapott választ. Viszont amikor 1878 januárjában Szigligeti meghalt, Dingelstedt báró részvétiratot küldött a Nemzeti Színháznak és egyúttal értesítette az elhunyt lányát, Szigligeti Terikét, hogy szeretné színre vinni édesapja valamelyik darabját. Dingelstedt az ügy érdekében még Jókai Mórnak, Szigligeti Ede kortársának és barátjának véleményét is kikérte, tőle kért tanácsot, hogy melyik darabját lenne érdemes előadni a német színpadon is. A következő levelet írta számára:

„1878, január 22.

Mélyen tisztelt Uram! Mély sajnálatomra nem tudok magyarul s így Önhöz kell fordulnom, a magyar nyelvnek és irodalomnak elismert nagymesteréhez, azzal a bizalmas kérdéssel, hogy elhunyt kollégámnak, Szigligeti Edének melyik színművét tartja kiválóan alkalmasnak a Burgtheaterben való bemutatásra! A magam részéről előnyt adnék egy komoly drámának, amely a magyar történelemből merítette anyagát. Ha egyúttal volna szíves megnevezni egy hivatott fordítót is, aki az átültetés nehéz feladatát vállalná: ezzel kétszeres hálára kötelezne. Nálam jelentkezett valami Gross úr, Szigligeti leánya viszont Neugebauer urat ajánlja. Bocsánat a merész kérésért, válaszáért fogadja előre hálás köszönetemet. Kiváló tisztelettel minden viszontszolgálatra kész híve

Báró Dingelstedt.”

A levélből kiderül, hogy Szigligeti három darabja, amihez nagy reményeket fűzött, Dingelstedt, a bécsi igazgató számára nem volt elég érdekes és vonzó egy magyar író kidolgozásában. Az új darab kiválasztását az érdekelt magyarokra bízta, egy kikötése volt, hogy lehetőleg olyan művét ajánlják, ami a magyar történelemből meríti témáját. Jókai pár napon belül megírta ugyan válaszelevelét a Burgtheater igazgatójának, de elküldésével késlekedett, csak két hónappal később küldte el, egy egészen más tartalmú levéllel együtt. Jókai el nem küldött levele így szól:

„Mélyen tisztelt Báró Úr! Kellemes kötelességnek teszek eleget, amikor válaszolok az Ön megtisztelő levelére. Szigligeti összes komoly drámái közül, amelyek magyar történelmi tárgyról szólnak, Gritti't tartom legmegfelelőbbnek. Elhunyt igazgatónk ez a legéletrevalóbb és leghatásosabb műve s ami fő: igazán játszható. Gritti és Grittiné még vendégszereplő művészek számára is kitűnő feladatok s minthogy nem speciálisan magyar típusok, külföldi művészeknek sem okoznak nehézségeket. Nálunk is ez volt Szigligeti leghosszabb életű darabja, de most éppen a két főszerepre nincs alkalmas személyesítőnk. A Burgtheaterben ezek megvannak. Feleségemmel is megbeszéltem a dolgot (pedig ő tekintély ezen a téren s ő ugyanezt a darabot

ajánlja). Ami a fordítást illeti, kitűnő fordítóink vannak itt Budapesten. Dux, Neugebauer, Schnitzer és Rosen urak mind hajlandók németre átültetni Szigligeti... stb.”

Jókait végül társai lebeszéltek, és a második, már elküldött levelében *A trónkeresők* (1867) című darabot ajánlotta. A bécsi cenzúra azonban kifogásolta Szigligeti ezen alkotását, a cenzor csak két jelenet átalakításával engedélyezte volna színre vinni. Dingelstedt báró kifogásnak használta fel a cenzori jelentést, és közölte a darab német fordítójával, hogy a két jelenet átírása annyira elrontaná a darabot, hogy így már nem is lenne érdemes bemutatni. Amitől a magyarok *Gritti*t féltették, az bekövetkezett *A trónkeresők* című darabbal.

4. Vízkereszti Gritti, avagy a bőrre menő játék

4.1. „Mire pitymallani kezd, a keselyek lakmároznak belőled!”²⁴

Szigligeti *Gritti* emlékelőadása után a kormányzó alakja 2022-ben tűnt fel a színpadon, a Kőszegi Várszínházban. Győrei Zsolt (szül. 1970) és Schlachtovszky Csaba (szül. 1970) *Vízkereszti Gritti, avagy a bőrre menő játék* című alkotása egy farsangi multság keretein belül kelti életre Gritti. Győrei Zsolt Faludy-, Janus Pannonius- és Bárka díjas költő, műfordító, író, drámaíró és a Színház és Filmművészeti Egyetem tanára. Schlachtovszky Csaba pedig szintén Faludy-díjas író, drámaíró, forgatókönyvíró és televíziós dramaturg. Első komolyabb alkotásaik a Szegedi Tudományegyetem egykori JAK-füzetek sorozatában jelentek meg, *Rostaltatás a magtárban* (1998) és *A passzív apaszív* (2005) címen. Első regényük, az *Emmuska* 2013-ban a Librinél, legutóbbi, a *Magyariné szeretője* pedig 2019-ben a Kalligram kiadónál jelent meg. Az eddig megjelent közös drámáik közül a *Hamleár, a dán királyfiból lett brit király* 2021-ben debütált a Gondolat Kiadó és a Gyulai Várszínház koprodukciójában. Legutóbbi darabjuk bemutatója pedig 2024. októberében volt esedékes a Csokonai Nemzeti Színházban, *Erkel és a felkelés* címen.

Az egyetemen saját színitársulatuk is volt, ami az egykori egyetemi folyóiratuk nevét, a „Pitymalló Kesely” elnevezést viselte. A társulatuk időközben átalakult és ketten folytatták tovább a közös munkát, a művésznevüket viszont megtartották. A szerzőpáros egy interjú keretén belül így magyarázta nevüket.

„A Kesely egyébként a keselyűnek az archaizáló változata, ami remekül passzol hozzánk.

²⁴ GYŐREI Zsolt – SCHLACHTOVSKY Csaba, *Vízkereszti Gritti, avagy a bőrre menő játék*, Budapest – Kőszeg, 2022. (64).

És a Pitymalló?

Sch. Cs.: Azért Pitymalló, mert a mi keselyünk együtt kel fel egy új nappal. Amúgy a névre kitaláltunk különféle magyarázatokat, merthogy ez sokszor felmerült, hogy mi ez a Kesely, és mit tesz a pitymallása. A lényeg, hogy ezt a pitymallást az új irodalmi törekvéseink napfelkeltéjeként gondoljuk, a Keselyt pedig a régi irodalom tetemén való lakmározás megtestesítőjének.”²⁵

A témák, amiket megtalálnak, korábban mások is feldolgozták, így volt ez Gritti esetében is. „A témák régiek a feldolgozás mikéntje új, amennyire új. Ez a fajta ironia is elég tekintélyes elődöket vonultat fel maga előtt. Ez a lakmározás pedig mindenképpen egy szeretettili gesztus, többnyire olyasmit szoktunk feldolgozni, ami hozzánk közel áll, tehát jólesik lakmározni rajta. A kesely pedig kicsit olyan szerintem mint Szókratésznek a bába hasonlata, meglévő témákat, tehát azt keressük fel, ami már megvan, de hogy nagyon gyakran mutatunk fel olyasmit, amit közben elfelejtettek.”

4.2. A Pitymalló Kesely Gritti-drámájának keletkezéstörténete

A *Vízkereszti Gritti, avagy a bőrre menő játék* című darab Pócza Zoltán, a Kőszegi Várszínház igazgatójának megrendelésére íródott, a színház negyvenedik születésnapja alkalmából. A Kőszegi Várszínház 1982-ben nyitotta meg kapuit a közönség előtt, 450 évvel a kőszegi várostrom után. A legelső, nyitó darabot Páskándi Géza írta, szintén felkérésre, *Az ígéret ostroma, avagy a félhold és telihold címmel*. A darab emléket állított Jurisics Miklós kőszegi várkapitánynak, aki sikeresen verte vissza egykor a török haderőket. Pócza Zoltán azzal, hogy darabokat rendelt a jubileumi évadra, a kezdetekhez kívánt tehát visszanyúlni. A negyvenéves jubileumra kettő darabot is íratott az igazgató, a *Szénakutyák*²⁶, és a *Vízkereszti Gritti* című előadás debütálhatott 2022-ben Kőszegen.

Győrei Zsolt és Schlachtovszky Csaba *Színház születik* munkacímmel kapta meg a megbízást, azzal a kikötéssel, hogy valamilyen módon jelenjen meg a darabban a színház, valamint az is kötött volt, hogy legfeljebb hány színész lehet a darabban. A mű elkészítésére csupán pár hónap állt rendelkezésükre, és az évfordulás évszám, az 1532-es dátum miatt választották Gritti történetét. Győrei Zsolt elmondása szerint tanítja a Színház- és Filmművészeti Főiskolán, hogy

²⁵ ELEK Tibor, *Shakespeare és Győrei Zsolt és Schlachtovszky Csaba*, Bárka, 2021/ VI. (99).
*[Bárka 2021-06 BELIV.indd \(barkaonline.hu\)](#) (2025.01.02.)

²⁶ GÖTTINGER Pál, *Szénakutyák*, 2022. (Weöres Sándor életéről és munkásságáról szóló színdarab)

1532-ben Budán egy farsangi multság keretében a magyar főrendek kigúnyolták Gritti kormányzót távollétében, olaszos modora miatt.

A *Vízkereszt Gritti, avagy a bőrre menő játék* című darabot a Kőszegi Várszínház és a Dunaújvárosi Bartók Kamaraszínház koprodukciójában 2022 nyarán mutatták be Kőszegen. A Várszínház negyvenéves jubileumán Őze Áron rendezésében láthatták a darabot a nézők, Alberti Zsófia (Ibolya), Ágoston Péter (Nádasdy Tamás), Bede-Fazekas Szabolcs (Kardos László), Fekete Linda (Befana Balázsné), Göttinger Pál (Pozaka Pál), Jegercsik Csaba (Gritti Alajos) és Vízkeleti Zsolt (Szapolyai János / Bogádi János) előadásában.

4.3. A történeti források

Szerémit ugyan nem lehet megbízható forrásnak tekinteni, mivel történeteiben keverednek a tények a kitalációval, rosszhiszemű híreszteléseket, babonákat ír le, és sok helyen félredatálások is felfedezhetőek művében. Győrei Zsolt és Schlachtovszky Csaba darabját tekintve viszont lényegtelen, hogy Szerémi igazat mond, vagy sem. Ők úgy tekintenek rá, mint a régi irodalomra, amin „kesely” lévén jóízűen tudnak lakmározni. Szerémi munkája és Kardos Tibornak *A Gritti- játék keletkezése* című tanulmányában olvasottak adnak keretet a történetüknek, ők pedig kitöltik a hézagos részeket, és színre viszik az 1532-es ősbemutatót, megmutatják, hogy szerintük min nevettek a farsangi mulatságon Nádasdy Tamás és társai.

Történetük kidolgozásához egyébként Szigligeti darabját is olvasták, amivel meglepetésszerűen találkoztak, szintén a színháztörténeti órához volt köze. Győrei Zsolt Egressy Gáborról tartott előadást és egy korabeli emlékiratban találkozott a Gritti szerep említésével, ami elvezette őt Szigligeti Ede azonos című drámájához. Szigligeti darabját azonban, tekintve, hogy más történeti szálát dolgoztak fel Gritti kormányzó életéből, nem tudták felhasználni. Inkább azt figyelték meg, hogy Szigligeti milyenek írja le Grittit, hogyan mutatja be karakterét, és néhány mondatot vettek át tőle, mint például a jellegzetessé vált olasz káromkodását, a „corpo di bacco- t”.

Szerémi-féle Gritti-játék szereplői	<i>A Vízkereszt Gritti</i> szereplői
Athinai Simon deák	Szapolyai János, király
Nádasdy Tamás, kormányzóhelyettes	Nádasdy Tamás, kormányzóhelyettes

Pozaka Pál	Pozaka Pál, költő, adószedő
Simon budai tisztartó jegyzője, László	Kardos László, írnok
Bogádi János, harmincados	Bogádi János, harmincados
Fiatal lányok	Tónilánya Ibolya, fiatal lány
Szűgyártó Tamásné	Özv. Befana Balázsné, varrónő

1.táblázat: Szerémi-féle Gritti-játék és a Vízkereszti Gritti szereplőlistája

4.4. A Vízkereszti Gritti-dráma cselekménye

A darab Budán, 1532 farsangján játszódik, Gritti, a magyar kormányzó távollétében. Két felvonásból áll, az első a „*Praeludium*” („előjáték”) a második felvonás pedig a „*Magnus ludus*” („Nagy játék”), ezzel is Szerémire utalnak vissza.

A darab nyitójelentében Nádasdy Tamás, kormányzóhelyettes szól a karneváli vendégsereghez. Arra buzdítja őket, hogy minél hangosabban mulatozzanak, hallatszódjon el egészen Isztambulig, ahol jelenleg a kormányzó tartózkodik, a mulatozó sokaság jó kedve. A mulatság fő attrakciója Pozaka Pál, költő és adószedő darabja lesz, amit írnokával, Kardos Lászlóval próbál. A darabról annyit tudhatunk meg, hogy Violáról, a hajótörést szenvedő lányról szól, aki miután partra kecmereg, férfiruhát ölt, és beleszeret egy hercegbe. A próba közepén megjelenik Nádasdy Tamás, aki azzal az örömhírral érkezik, hogy megmutatta Szapolyai János királynak a darabot, akinek elnyerte tetszését, engedélyezi, hogy színpadra állítsák. A király azonban apróbb javaslatokat is fűzött a szöveggönyvhöz a bemutató feltételeként. Szerinte Viola ne rózsát dobjon a tengerbe, hanem sáfrányt, és ne is a tengerbe dobja, hanem a Dunába. A darab előrehaladtával pedig apránként a szereplők nevét és titulását is megváltoztatta:

„Pozaka: Nevezzem át Violát?

Nádasdy: Miattam ne. Én bomlok érte. Hanem Jani...nehéz ezzel a Janival, nem is képzelnéd. csak legeli naphosszat a sok déligyümölcsöt.

Pozaka: (gúnyosan) Netán legyen Dinnye?

Nádasdy: Szóról szóra ugyanezt kérdeztem, csak még gúnyosabban. Kaptam is egy barackot a fejemre. Jó, aztán egy puszedlit is kaptam a pofimra... <<Tomikám, ha szeretsz egy kicsit, legyen Alajos!>>”²⁷

(...)

„Nádasdy: Azt mondja a Jani: <<Szóval ennek a fiúnak, ennek a korszakalkotó tehetségnek nem herceg dukál, hanem szultán.>>

Egy szultán. Mondjuk: török. Ha már Boszporusz, akkor te is érzed, hogy szultán kell. Mit keresne a kínai császár a Boszporusznál, nemde? Ne én tanítsam a mestert.

(...)

Nádasdy: Ha javasolhatok valamit mint laikus, talán az kéne hogy legyen, legalábbis az lesz, hogy ez a szultán, nevezzük Szolimánnak, ez olyan szultánnév, szóval gyanakszik rá, hogy ez az ő Grittiye, mert ezt az Alajost meg hívják Grittinek, ez olyan alajosnév, ez a Gritti, tehát ez az ő Grittiye áskálódik ellene, ezért beöltözik nőnek, konkrétan pasának, tudom is én, Fatimának, és így csavarja el Gritti fejét.”²⁸

(...)

„Nádasdy: Na, ugye. Szóval a pasana vagy pasanő vagy pasinő megkísérti a bájaival Grittit, hogy merényletet kíséreljen meg a szultán ellen, amire az a kéjsóvár, piszok disznó persze rááll, azután a végén csúfosan pórul jár, és mindenki rájön, hogy milyen ember is valójában.

Pozaka: De nem lesz ennek némi Gritti-ellenes mellézköngéje, már így a nevek akaratlan hasonlósága folytán?

Nádasdy: Ezt mondtam én is a Janinak.

P: És mit mondott őfelsége Jani? Mit?

N: <<Hozzatok ananászt, szutykosok! De karikára szelve, nem kockára aprítva, bűdös banda!>>

P: Akkor megnyugodtam, köszönöm.”²⁹

A felső vezetőség addig csüri-csavarja Pozaka „eredeti Shakespeare” szöveggönyvét, ameddig Gritti-ellenes hangulata nem lesz az előadásnak. A színrevitelt már csak a költségvetés hiánya akadályozza, amit a kormányzó haragjától nem félve, egyenesen harmincadosa, Bogádi János

²⁷ GYÖREI Zsolt – SCHLACHTOVSKY Csaba, *Vízkereszt Gritti, avagy a bőrre menő játék*, Budapest – Kőszeg, 2022. (33).

²⁸ GYÖREI Zsolt – SCHLACHTOVSKY Csaba, *Vízkereszt Gritti, avagy a bőrre menő játék*, Budapest – Kőszeg, 2022. (35).

²⁹ GYÖREI Zsolt – SCHLACHTOVSKY Csaba, *Vízkereszt Gritti, avagy a bőrre menő játék*, Budapest – Kőszeg, 2022. (36).

által igyekeztek orvosolni. Bogádi azonban ragaszkodott egyrészt feletteséhez, másrészt minden egyes garasához. Ezért Nádasdy azt találta ki, hogy Ibolya segítségével próbálják meg kompromitáló helyzetbe kényszeríteni Bogádit a hajadon lánnyal. A terv látszólag nem sikerül, amikor Nádasdy és Pozaka megérkezik a helyszínre a lány nincs sehol, a pénzt azonban ennek ellenére is megkapják. Nem sejti a két cselszövő, hogy a megkapott összeget nem Bogádi, hanem a városba visszatért Gritti hajtja be éppen a fiatal lányon.

A második felvonásban, a „ludus magnus-ban” elérkezik a darab bemutatója, a színpadon az Ártándi-testvérpár kivégzését láthatjuk testközelből. A szerepek a következők: Pozaka mint Gritti Alajos, Kardos mint ifjú Ártándi, Ibolya mint ifjú Ártándi húga, Befana mint Ártándiné, végül pedig Nádasdy mint bakó. A darab tetőpontját a helyzetkomikuma adja, amikor is az előadás közben megjelenik az igazi Gritti, de senki nem ismeri fel, mindenki összetéveszti a jelmezes Pozakával. Befana, a varrónő a padlásra megy, hogy előkészítse Gritti szalmabábuját az akasztás-jelenthez. Akkor az igazi Gritti utána megy, mivel azt hiszi, hogy Ibolyát látta felmenni a padlásra. Befana az erőszak elleni védekezés hevében lelöki Grittit a padlásról, aki eszméletét veszti. A varrónő halottnak hiszi, és hogy elterelje magáról a gyanút, a szalmabábú helyett az igazi Grittit vonszolja ki a színpadra. Mindenki meglepődik, hogy milyen élethűre sikeredett a bábu, és még ennél is jobban meglepődnek, amikor életre kel. Az igazi Gritti öröngve tájékozódik a színpadon, követeli a felbújtók előállítását. Pozaka Pált a színpadon akasztják fel darabja miatt. Ekkor tapsolásra lesznek figyelmesek a színészek, Szapolyai János emelkedik fel a nézők közül, aki gratulációját fejezi ki feléjük, mert ilyen meggyőző előadást még nem látott.

4.5. A bőrre menő játék

A Pitymalló Kesely alkotása igen összetett, több szálon futó mű. Három színdarabról is beszélhetünk az egyetlen mű keretein belül. Elsőként ott van a Szerémi-féle ősbemutató, ami a történet alapját adja meg, másodikként beszélhetünk Pozaka eredeti Vízkereszti színdarabjáról, amiből kifejlődik harmadikként a Gritti-ellenes játék. A történetben, az előttünk íródó darabokról nem tudunk meg sok mindent, pontos cselekményeik nem körvonalazódnak előttünk. Ahhoz hasonló jelenségnek vagyunk tanúi, ahogyan Herendi Gábor 2008-as *Valami Amerika 2.* című filmvígjátékában sem derül ki, hogy az *East-West* című színdarab tulajdonképpen miről szól. Egyik esetben sem magán a színdarab cselekményén van a hangsúly, sokkal inkább az előkészületeken, próbafolyamatokon.

A *Vízkereszt Gritti* megértését könnyíti a források és a korszak ismerete, ezek nélkül eléggé nehezen lehet követni a történeteket egy „mezei” nézőnek. Ezt orvosolva, a színlapon jól tájékoztatják a nézőket: „Budán járunk, 1532 farsangján, öt és fél évvel a mohácsi vész után. A szultán támogatásával Alois Gritti, velencei származású kereskedő-kalandor lett Szapolyai János király oldalán Magyarország kormányzója. Néhány esztendő budai tartózkodása alatt nemcsak a város polgárai körében vesztette el népszerűségét, de helyettese, Nádasdy Tamás is ellene fordult. Amikor Grittit végre Konstantinápolyba rendelik, Nádasdy érkezettnek látja az időt arra, hogy egy farsangi játék (*ludus magnus*) bemutatásával végképp felszítsa a kormányzó elleni indulatokat.

A mi játékunk az ő játéka létrehozásának és bemutatásának kalandos históriáját meséli el, a merész terv megszületésétől az egyetlen előadás megjósolhatatlan szenzációjáig. Egy költői lelkületű adószedő, egy szende cemende, egy szakácsnőnek öltözött szultán, aki mindemellett írnok és segédszínész, és a többi, vérbő figura csetlés-botlásában voltaképpen a magát festő színház parádézik nagy kedvvel és leleménnyel. A karneváli játék műfajához illően harsány karakterek, rohanó események, látványos fordulatok és a keserédes komikum egyszerre sodorják magukkal és szögeznek székéhez a nézőt.”³⁰ Az előadásban mégis elhangzanak olyan utalások, komikus megjegyzések, amelyek Szerémi munkája és Kardos tanulmánya nélkül kevésbé érthetőek.

A *Vízkereszt Gritti* szereplői egy az egyben megegyeznek a Szerémi szövegben olvasott Gritti-játék szereplőivel. A karakterek nem csak névszerinti egyezést mutatnak, hanem motivációjuk is azonos. Nádasdy Tamás, mint Szapolyai János király „bábfigurája” anarchikus állapotokat kíván előidézni, hogy Gritti ne merjen visszatérni Magyarországra. Szapolyai, a színdarab fő intrikusa fentről mozgatja a szálakat, addig íratja át Pozaka darabját, amíg nem éri el a kívánt hatást. Ha a néző nincs tisztában Gritti történetével, és a korabeli magyarországi viszonyokkal, számára nem derül ki, hogy Gritti mit vétkezett, amiért ennyire gyűlöli őt a magyar nép. Ez nem róható fel hibának, mivel a Szerémi-féle forrás, a színdarab nem innen indul ki. A darabnak nem célja minden mellékes információt tárgyalni. Ez viszont azt vonja maga után, hogy a nézőknek nagyon részletesen tisztában kell lennie a korszak eseményeivel, hogy érthető legyen számukra a darab. A mű ismert információnak veszi a történelmi körülményeket, és Nádasdy Tamás farsangi multságára szánt darabjára koncentrál.

³⁰ A *Vízkereszt Gritti, avagy a bőrre menő játék* című darab (2022) színlapja a Bartók Kamaraszínház holnapján olvasható. [Vízkereszt Gritti, avagy a bőrre menő játék - Bartók Kamaraszínház Dunaújváros](#) (2025.01.11.)

Szerémi már a címbe is utat talált, a bőrre menő játék említésével. A cím maga figyelemfelkeltő lehet, a szerzők szándéka szerint, hiszen nem egyszerű megfejtetni, hogy mi is a konkrét mondanivalója. Mitől Vízkereszti, és miért bőrre menő a játék? Ennek értelmezését két részre lehet bontani. Egyrészt ezek a kifejezések a farsangra utalnak, a Gritti-játékot farsang alkalmából adták elő, ez az időszak pedig vízkeresztől húshagyó keddig tart. A karneváli játékokon hagyomány volt a szalmával kitömött karnevál-bábu lelövése, elégetése, felakasztása. A „bőrre menő játék” fordulópontját ugyanez az aktus adja, a szultáni ítélet végrehajtása, a Gritti bőréből készült szalmával kitömött bábu kilógatása a dárdán. Másrészt intertextuális utalás is van a címben, és az egész szövegben is, a Vízkereszti jelzővel ugyanis Shakespeare *Vízkereszt, vagy amit akartok* című komédiáját idézik meg.

Győreiék „atrocitása” szórakoztató szándékkal íródott, azonban története leszűkíti az elérni kívánt embereket, ezért úgy gondolták, hogy a Shakespeare szálal próbálják meg tágítani a lehetséges nézők körét. Tulajdonképpen a címben is ezért jelenik meg a Vízkereszt. Őze Áron, a darab rendezője szerint izgalmas a történetben a Shakespeare vonal, és az ő tanácsára jelenítették meg azt a címben is.

A Keselyeknél nem csak a címben érhető utol Shakespeare hatása, hanem köteteik borítótervezésében is. Shakespeare hatása szinte végig kíséri a drámai életművüket, ezért úgy gondolták, hogy ezt külsőségekben is megjelenítik. A köteteik borítótervei hasonló elven működnek, mint Shakespeare BBC sorozatai, a könyv elején a szereplők láthatóak, a hátoldalon pedig az adott színház, Gritti darab esetében a Kőszegi Várszínház.

Összegzés

Szigligeti darabjában a magyar történelmi kontextus kapcsolódási pontot nyújtott a korabeli nézőknek, olvasóknak. A történelmi tragédia azonban a háttértörténet nélkül, Gritti neve nélkül is megállná a helyét. Akár az összes szereplő lehetne fiktív karakter is. Ebben az alkotásban ugyanis nem Gritti neve a fontos, hanem karakterének jelleme, motivációja és magának a színdarabnak a mondanivalója. Szigligeti Ede célja a darab megírásával nem a 16.századi korrajz és társadalmi kép bemutatása volt. Gritti neve a nemzeti identitásképzéshez kellett, a hősképzés miatt volt fontos. A mondanivaló viszont Gritti neve nélkül is érvényesül, miszerint egy semmiből felemelkedett, hataloméhes idegen bukása miatt lehet törvényszerű. Telhetetlensége és nagyravágyása irányítja jellemét, és emiatt az egész családját elveszíti, holott karrierjét eredetileg saját maga és gyermekei érdekében építette. Származása miatt számára

nem adtak kimagaslóan jó lehetőségek, viszont gyermekeinek már csak a legjobbat szeretne volna adni, és ezért bármire képes volt.

A Pitymalló Kesely tagjai viszont egy, a 16. századból kiragadott eseményt kívántak színpadra állítani. Győrei Zsolt és Schlachtovszky Csaba komédiája erősen hagyatkozik a Szerémi művében olvasható információkra és Kardos Tibor tanulmányára. Ma már viszont csak egy szűk értelmiségi társadalmi réteg emlékszik Gritti nevére, ezért a róla szóló kortárs farsangi atrocitást a mai világban már kevesebben fogják tudni értékelni. A mai nézők már nem érdekelődnek Gritti története iránt, a források ismerete elengedhetetlen a darabbal való kapcsolódáshoz.

Bár Ludovico Gritti alakja fénykorát a 16. században élte, Szigligetinek és a Pitymalló Keselynek köszönhetően a 19. és a 21. században is szerepet kaphatott a reflektorfényben. A történelmi figura sikeressége azonban nem mondható töretlennek, ugyanis mára már kikopott a köztudatból mind Gritti személye és tettei, mind pedig Szigligeti róla szóló drámája is. Ennek ellenére az alkotókat még a mai napig izgatja Ludovico Gritti története, még mindig találunk benne potenciált. Amíg valaki olvassa a róla szóló alkotásokat, addig nincs Gritti kormányzó alakja elfeledve.

Irodalomjegyzék

Bartók Kamaraszínház honlapja, *Vízkereszti Gritti, avagy a bőrre menő játék* (2022) színlapja
[Vízkereszti Gritti, avagy a bőrre menő játék - Bartók Kamaraszínház Dunaújváros](#)
(2025.01.11.)

BÉKÉSSY Lili – GUSZTIN Rudolf – HORVÁTH Pál – KIM Katalin, *Zene a kulturális emlékezet szolgálatában. Magyar zeneművek a mohácsi csatáról a 19.század végéig*, In: Fodor Pál – Varga Szabolcs (szerk.) *Több mint egy csata: Mohács. Az 1526. évi ütközet a magyar tudományos és kulturális emlékezetben*, MTA BTK, Budapest, 2019, (463 – 506).

BLASKÓ Katalin, *Gertrúd királyné története az osztrák irodalomban (Franz Grillparzer: Urának hű szolgálója)*, In: Egy történelmi gyilkosság margójára, Merániai Gertrúd emlékezete, 1213 – 2013 (Tanulmánykötet) Szentendre, 2014, (257 – 270).

ELEK Tibor, *Shakespeare és Győrei Zsolt és Schlachtovszky Csaba*, Bárka, 2021/ VI. (93 – 102).
[*Bárka 2021-06_BELIV.indd \(barkaonline.hu\)](#) (2025.01.02.)

Fővárosi Lapok 1881. 03. 08. / 54. szám. Arcanum Újságok. [Fővárosi Lapok 1881. március \(48-73. szám\) | Arcanum Újságok](#) (2025.01.02.)

GYŐREI Zsolt – SCHLACHTOVSZKY Csaba, *Vízkereszti Gritti, avagy a bőrre menő játék*, Budapest – Kőszeg, 2022.

HEGEDŰS Géza, *Szigligeti Ede (1814 – 1878)*, Irodalomtörténet, 1952, (41.évf.) 3-4 szám (338 – 352 old).

HEVESI Sándor, *Szigligeti Ede elintézetlen ügye a Burgtheaterrel*, Új idők 1934-07-29 / 31. szám / (145 – 146). [Új Idők, 1934 \(40. évfolyam, 27-52. szám\) | Arcanum Újságok](#) (2025.01.02.)

ILLIK Péter *A „mohácsi vész”-narratíva és a hazai értelmiség a 19.században*, Magyarságkutató Intézet Évkönyve, 2019, (199 – 220). [A Magyarságkutató Intézet Évkönyve - 2019.](#) (2025.01.11.)

KARDOS Tibor, *A Gritti-játék keletkezése*, Az emberiség műhelyei, Budapest, 1973, (312 – 332).

Pesti Divatlap 1845.04.24. / 4. szám. (126 – 127.) Arcanum Újságok . [Pesti Divatlap, 1845. április-június \(1-13. szám\) | Arcanum Újságok](#) (2025.01.02.)

RAKODCZAY Pál, *Szigligeti Ede élete és költészete*, Pozsony, 1901.

SIRATÓ Ildikó, *Korszakos „mindenesek” – Egymásra épülő életművek – Szigligeti Ede és Paulay Ede hat évtizede a Nemzeti Színházban*, Nemzeti Magazin, XI. évfolyam, 8. szám.

[Korszakos „mindenesek” | Nemzeti Színház](#) (2025.01.02.)

SZAKÁLY Ferenc, *Vesztőhely az út porában*, Budapest, 1986.

SZERÉMI György, *Magyarország romlásáról*, Budapest, 1979.

SZÉKELY György – SZILÁGYI Katalin, *Középkori és reneszánsz előzmények*, Magyar színháztörténet 1790 – 1873 (szerk. Kerényi Ferenc), Budapest, 1990, (11 – 20).

SZIGLIGETI Ede, *Dráma és válfajai*, Budapest, 1874.

SZIGLIGETI Ede, *Gritti*, Budapest, 1913.